

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑. **ความเป็นมา** มนุษย์ในยุคโบราณตลอดถึงยุคปัจจุบัน ยังมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเวทนา เมื่อไม่เข้าใจเรื่องเวทนา ก็ปฏิบัติผิดต่อชีวิต เพราะว่าเวทนามันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ชีวิตที่แท้จริงมันคือขั้นห้าหรือเบญจขั้น ทุกชีวิตมนุษย์ล้วนมีปัญหา หรือประสบปัญหาอยู่ตลอดเวลาตลอดเวลา

เวทนาเมื่อว่าโดยหลักการแล้วมีเพียง ๓ อย่าง แต่เมื่อจำแนกตามลักษณะอุปนิสัยและจริตของเวไนยสัตว์จะมีมากกว่า ๓ อย่าง กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้หลายประเภท ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ในพหุเวทียสูตร และปัญจกัณฐสูตรว่า “อานนท์ เรากล่าวเวทนา ๒ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๓ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๕ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๑๘ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๑๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๑๐๘ ประการไว้โดยบรรยายก็มี”^๑

คำว่า “เวทนา” แปลว่า “การเสวยอารมณ์” “ภาวะที่เสวยอารมณ์” หรือกล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้นคือความรู้สึกนั่นเอง คำนี้ในภาษาไทยมักเข้าใจและสื่อความหมายว่า “เจ็บปวด” หรือ “สงสาร” เช่นคำพูดที่ว่า “คนที่ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุนอนร้องครวญครางเจ็บปวดอยู่อย่างน่าเวทนา” หรือคำพูดที่ว่า “เด็กน้อยคนนี้ขาดพ่อแม่ดูแลน่าเวทนาสงสารจริง” ซึ่งการสื่อความในภาษาไทยประโยคแรกถูกส่วนหนึ่งในแง่มุมทุกขเวทนา ประโยคที่สอง โน้มไปในทางสงสารหรือกรุณา ซึ่งมักไม่ตรงกับ เวทนาในทางพระพุทธศาสนา

ส่วนความหมายของเวทนา ตามหลักทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้สึกอย่างไรอย่างหนึ่งที่อาจเป็นสุข (สบาย) หรือเป็นทุกข์ (ไม่สบาย) หรือเป็นความรู้สึกเฉย ๆ (ไม่สุขไม่ทุกข์) ก็ได้

^๑ อภ.วิ. (บาลี) ๘/๑๕-๑๖

แต่เวทนาในชีวิตประจำวันคนทั่วไปมักรับรู้รูปร่างลักษณะหรือคำสื่อความหมายตลอดเวลา ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเวลาหลับสนิทขณะที่การเจริญสติปัญญาเป็นแนวปฏิบัติต่อเวทนาในชีวิตประจำวันที่ทวนกระแสการรับรู้ตามปกติ เพราะมุ่งให้ระลึกถึงสภาวะธรรมโดยปราศจากรูปร่างของสิ่งใด ๆ จึงไม่มีตัวเรา ของเรา บุรุษหรือสตรีอย่างแท้จริง และสามารถถ่ายถอนความพอใจด้วยค้นหาที่อยากได้ออกมีและความยึดมั่นด้วยทิวฏฐิ

เวทนาที่หมายถึง การเสวยอารมณ์หรือสภาวะเสวยอารมณ์ คือมีทั้งการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข การเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ และการเสวยอารมณ์ที่ไม่เป็นทั้งสุขและไม่เป็นทั้งทุกข์ คือสภาวะที่เป็นความรู้สึกกลางๆ ดังพระพุทธพจน์ในสพายตนวรรคมีข้อความว่า

ความเสวยอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์
ทั้งที่เป็นภายใน ทั้งที่เป็นภายนอกมีอยู่

ภิกษุรู้ว่าเวทนานี้เป็นทุกข์ มีความพินาศแตกสลายเป็นธรรมดาถูกต้องสัมผัสความรู้สึกอยู่เสมอ ย่อมคลายความยินดีในเวทนาเหล่านั้นด้วยประการอย่างนี้^๑

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงความหมายของเวทนาไว้แล้ว ยังมีพระสาวกดังเช่นพระมหาโกณฑัญญะได้สนทนากลมตอบกับพระสาลินบุตรเกี่ยวกับเรื่องเวทนา โดยที่พระมหาโกณฑัญญะถามว่า สภาวะที่เรียกว่าเวทนา เพราะเหตุไรจึงเรียกอย่างนั้น พระสาลินบุตรตอบว่า สภาวะที่เสวยอารมณ์ เรียกว่าเวทนาคือเสวยอารมณ์สุขบ้าง เสวยอารมณ์ทุกข์บ้าง เสวยอารมณ์อทุกขมสุขบ้าง เหตุนี้จึงเรียกว่า เวทนา^๒ จะเห็นได้ว่าสภาวะที่เสวยอารมณ์โดยพื้นฐานของมนุษย์ก็มีเพียง ๓ ประการ คืออารมณ์ที่เป็นสุข อารมณ์ที่เป็นทุกข์ และอารมณ์ที่เป็นอทุกขมสุข

ในคัมภีร์วิภังค์ไม่ได้ให้ความหมายของเวทนาไว้ แต่กล่าวถึงประเภทของเวทนาว่ามีเวทนาหลากหลาย เช่น เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งคือเวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต เวทนาที่เป็นปัจจุบันเป็นต้นและได้ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกันเรียกว่า เวทนาขันธ^๓

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมายของเวทนาไว้ว่า ที่ชื่อว่าเวทนาขันธ เพราะรวมธรรมชาติที่มีการเสวยรสอารมณ์เป็นลักษณะสั้นทุกอย่างเข้าด้วยกัน^๔ ส่วนในอภิธรรมมัตถกถาวิภาณีได้ให้ความหมายว่า ธรรมชาติที่ชื่อว่าเวทนาเพราะอรรถว่ารับรู้คือเสวยรสอารมณ์ เวทนานั้นมีการรับรู้

^๑ ส.พ. (ไทย) ๑๘/๒๕๐/๒๗๑.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๐/๔๕๐.

^๓ อภิ. วิ. (ไทย) ๑๕/๘/๔.

^๔ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๕๖/๑๐๑-๑๐๒.

เป็นลักษณะ เวทนานี้ท่านกล่าวไว้ว่า เปรียบเทียบเหมือนพระราชผู้เสวยรสสุชาโกชน (สุชาโกชนรสานุกวนกราชา)^๑

๒. ความสำคัญของปัญหา ในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเวทนาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาแก่ชีวิตมนุษย์ในหลายรูปแบบ มนุษย์ทุกคนจึงเป็นทาสของเวทนาโดยไม่รู้สีกตัว อุตสาห์ทำงานเหงื่อไหล ไคลย้อย รวบรวมทรัพย์สมบัติ รวบรวมนั่นนี่ ก็เพื่อเวทนาที่ตัวต้องการ เวทนาชนิดไหนอร่อย ตรงตามที่ตัวต้องการ มันก็เวทนาชนิดนั้นแหละ มนุษย์ก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี แม้แต่ต้นไม้ มันเจริญงอกงามออกไปเพื่อเวทนาที่มันต้องการ

เวทนาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดตัณหา คือผลักโสมมนุษย์ให้ทำอะไรตามที่มันต้องการ เนื้อแท้ของสิ่งที่เรียกว่าโลก ๆ ก็คือเวทนา ถ้าไม่มีเวทนาในโลก คนก็ไม่อยากจะอยู่ในโลก ในโลกนี้เป็นที่เสาะหาเวทนาตามที่มนุษย์ต้องการ เวทนามีอำนาจเหนือมนุษย์ มนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของเวทนา ถูกเวทนาชักนำไปกับสิ่งที่เรียกว่าตัณหา ตัณหาก็คือคลอออกมาจากเวทนานั้น ถ้าควบคุมเวทนาได้ ก็ควบคุมโลกทั้งหมดได้เพราะว่าเสน่ห์ หรืออัสสาทะของโลก ก็คือเวทนานั่นเอง ซึ่งมันก็มีค่าราคาอยู่ตรงนี้ มนุษย์เราไม่รู้จักปัญหาของชีวิตตามความเป็นจริง จึงพากันแสวงหาดีนรรนเพื่อแก้ปัญหาหรือคลี่คลายความทุกข์ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับตัวมนุษย์เอง ด้วยเหตุนี้เวทนาจึงเป็นสาเหตุกระตุ้นเร้าหรือแรงดึงดูดให้เกิดความรู้สึกแก่ชีวิตมนุษย์ในหลายลักษณะอาการ

ปัจจุบันนี้มนุษย์ตกภายใต้อำนาจของพระเจ้า หรือเทวดา ภูต ผี ปีศาจ พวกมนุษย์จึงอ่อนวอน บงกทรวงกัน เพราะความกลัวหรือเพื่อจะได้สุขเวทนา ที่พวกมนุษย์ต้องการ ก็เพื่อเวทนาที่ตัวต้องการ เวทนาชนิดไหนอร่อยตรงตามที่ตัวต้องการ มันก็เวทนาชนิดนั้นแหละ มนุษย์ก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี แม้แต่ต้นไม้ มันเจริญงอกงามออกไปเพื่อเวทนาที่มันต้องการ จะถูกปรุงแต่งให้ดีนรรน ขวนขวายสุดชีวิตจิตใจเพื่อสิ่งที่เรียกว่า“เวทนา” เหมือนกับคนหนุ่มสาวสะสมเงินทอง ทรัพย์สมบัติ มหาศาล เพื่อให้ได้พิธีการสมรสอย่างหรูหรา มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี นี้จะเห็นได้ด้วยอำนาจของ เวทนา

ปัญหาสำหรับวัยรุ่นในยุคสมัยปัจจุบันคือไม่สามารถบังคับจิตใจได้ มีสมาธิน้อย ไม่ค่อยใช้ความคิด แต่มักใช้ความรู้สึกตามอารมณ์ความพอใจเป็นใหญ่ หมายความว่า คิดให้น้อย ใช้ความรู้สึกให้มาก จึงไปตามอำนาจปรุงแต่งของเวทนาในจิตนั้น ก็ทำให้พ่อแม่ น้ำตาไหล ให้ตัวเองตายคาที่อะไรบ่อย ๆ ตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะบังคับจิตใจไม่ได้ บังคับเครื่องปรุงแต่งจิตใจไม่ได้ ก็ถูกเวทนากระตุ้นผลักโสมใจช้ำ ผลักโสมให้ไปทำสิ่งไม่ดีที่เป็นอันตรายต่อไป ถูกเวทนากระตุ้นความรู้สึกเลวร้ายผลักโสม จะทำให้คนเป็นบ้า (กามฉันทะ)

^๑ วิกิพีเดีย. (บาลี) ๒/๑๕๒.

เวทนาคือสิ่งที่สร้างปัญหา หรือเป็นความทุกข์แอบแฝงอยู่ในรูปลักษณะอาการ พระพุทธเจ้าท่านจึงยกจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่จะเกิดตัณหา อุปาทาน และความทุกข์ เงื่อนต่อที่ตรง เวทนาหรือเลื่อนไปก็ผัสสะ ผัสสะก็เกิดเวทนาทันที ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่ตรงนั้น จะไปทางร้าย หรือทางดี จะไปทางสุข หรือทางทุกข์ รู้ว่ามันปรุงแต่งจิตอย่างยิ่ง หรือจิตก็ดำเนินไปตามนั้น ก็เกิดการกระทำที่เป็นกรรมขึ้นมา แล้วก็มีปฏิภริยาหรือวิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรม จะเกิดขึ้น ถ้าโยคีปฏิบัติถึงขั้นนี้ มาพิจารณาพิจารณาอยู่ว่า โอ เวทนาคือมันสร้างโลกก็ได้ ทำลายโลกก็ได้

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า “มนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์กับมนุษย์ยุคปัจจุบันเหมือนกัน และต่างกันอยู่ที่เวทนา” เวทนาของคนในยุคโบราณพอจะกำหนดได้ดังนี้คือ

๑. ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริงของธรรมชาติ
๒. รู้สึกกลัวต่อสิ่งที่ตนไม่รู้
๓. รู้สึกเกรงกลัวต่ออำนาจลึกลับ
๔. รู้สึกกลัวความทุกข์
๕. รู้สึกว่ากลัวต่อความตายเป็นที่สุด

ความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า จนกลายเป็น **ทิฏฐิ** คำว่า **ทิฏฐิ** คือความเห็นผิดและความเห็นถูก ความคิดผิดหรือทฤษฎีไม่ถูกต้อง ในเรื่องทิฏฐิหรือลัทธิในทางศาสนา พราหมณ์ได้ได้จำแนกไว้ถึง ๖๒ ทิฏฐิ ซึ่งครอบคลุมทิฏฐิหรือลัทธิทั้งหมดที่แพร่หลายอยู่ในอินเดีย ยุคนั้น เรื่องเกี่ยวกับทิฏฐินี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรุปว่าทิฏฐิ ๖๒^๑ ชนิดเหล่านี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ (พราหมณ์-ฮินดู) ท่านพุทธทาสบอกว่าทิฏฐิทั้ง ๒ ประเภทว่า ไม่ว่าจะเป็นมิจฉาทิฏฐิ ๖๒ โดยปริยาย โดยย่อมี ๓ คือ นัตถิกทิฏฐิ อจเณททิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ (พราหมณ์-ฮินดู) และสัมมาทิฏฐิใน อริยมรรคมีองค์ ๘ ว่าต่างก็อาศัยเวทนาเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลผลิตของเวทนาที่ละเอียด ลึกซึ้ง ซับซ้อน

เวทนาในปฏิจสมุปบาท (ปัญหา) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ ก็ทรงยกเอา “เวทนา” เป็นจุดเริ่มต้นมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทในหมู่เทวดาและหมู่ พระพุทธเจ้าทรงยกเอา “สุขเวทนา” โดยตรัสว่า “เวทนา ปฏิจจ ตณฺหา” เพราะอาศัยเวทนา จึงมีตัณหา หมายถึงเพราะอาศัยเวทนา จึงมีการทะเลาะวิวาท “ตณฺหํ ปฏิจจ ปริยสนา” เพราะอาศัยตัณหา หมายถึงความทะยานอยากในกาม ในภพ ในวิภพ จึงมีการแสวงหา หมายถึง การแสวงหาการศึกษาเล่าเรียน แสวงหาเงิน แสวงหาเกียรติยศชื่อเสียง และแสวงหาอำนาจ “ปริยสนา ปฏิจจ ลาภ” เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมีการได้ หมายถึงการได้ผิดถูกไม่คำนึงถึง “ลาภํ ปฏิจจ วิณฺจโย” เพราะอาศัยการได้ จึงมีการ

^๑สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ที.ที. ๘/๑๑-๔๗ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี, พุทธศักราช ๒๕๔๕.

ปลงใจรัก หมายถึงได้อะไรมาเป็นของตัว ก็ต้องปลงใจรัก ปักใจเชื่อทันที “**วินิจฉัยย์ ปฏิจฺจ จนฺทรธา โค**” เพราะมีการปลงใจรัก ปักใจเชื่อ จึงมีฉันทราคะ คือกำหนดด้วยความพอใจ “**ฉนฺทรธา คํ ปฏิจฺจ อหฺโณสถานํ**” เพราะมีความกำหนดด้วยความพอใจ จึงมีความสยบมัวเมา หมายถึงมีความพึงจิตพึงใจ ให้จมปลักอยู่ในสิ่งนั้น “**อหฺโณสถานํ ปฏิจฺจ ปริคฺคโห**” เพราะมีความสยบมัวเมา ก็เกิดการจับอกจับใจยิ่งขึ้น คือเราติดอกติดใจในสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็ต้อออกต้อใจในเรายังขึ้นเหมือนกับ “**ผีเข้า เจ้าสิง**” “**ปริคฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺฉริยํ**” เพราะมีการถูกอกถูกใจ จึงมีมัจฉริยะ คือความตระหนี่ ตระหนี่ ถึงกับไม่ยอมให้ใครมาเห็นว่าตัวมีอะไร อย่างว่าแต่จะแบ่งให้คนอื่นเลย มัจฉริยะ ยังมีความหมายกว้างไกล ไปถึงมีภรรยา สามีสวयरวย ๆ ดี ๆ ก็ไม่ยอมให้คนอื่นแม้แต่เห็นเป็นต้นที่เรียกว่า วัณณมัจฉริยะ “**มจฺฉริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข**” เพราะมีความตระหนี่ จึงมีความหึงหวง หรือหวงกั้น กั้นกลางด้วยความหึง เรียกว่า อารกฺโข มิใช่อารักขาอย่างธรรม “**อารกฺขํ ปฏิจฺจ อารกฺษาธิกรณํ ทณฺฑาทานสตฺถาทาน กลหฺวิคฺคหฺวิวาทตฺวํ ตฺวํ เปสฺสุณฺณมุสฺสาวาทา**” เพราะมีการหึงหวงนี้ จึงมีการทะเลาะวิวาท กระทบกระถังเพราะการหึงหวงนั่นเอง คือการใช้อาวุธไม่มีคมและมีคม การทะเลาะวิวาทโกลาหลวุ่นวาย การพูดคำหยาบ พูดส่อเสียดให้แตกร้าวกัน การกล่าวมุสาวาทเป็นต้น “**อเนก ปาปกอ อสสลา ฐมฺมา สมฺภวนฺตํ**” ดังนั้น บาปอกุศลธรรมอันลามกทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ รวมความว่า พระพุทธเจ้าตรัสตามอานนทว่า “ถ้าไม่มีเวทนาแล้ว เรื่องทะเลาะวิวาทอันนี้จะเกิดขึ้นได้หรือ พระอานนทตอบว่า ไม่ได้”^๑

ในความรู้สึกของคนเราตามธรรมดาสามัญนั้น จะรู้สึกว่ามีตัวเรา ตัวเขา เมื่อรู้สึกไปเอง อย่างนั้นคราวใด ก็เป็นอันรู้สึกไปในตัวว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจนี้เป็นเรา-เขาขึ้นมา และยังเหมาเอาเป็นของเรา ของเขาในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสอีกด้วย เมื่อตากับรูปเป็นต้นมีการกระทบกันเข้าแล้ว ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกพอใจบ้าง เกิดความรู้สึกไม่พอใจบ้าง ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

มโนปฺพุพฺพคฺมา ฐมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มฺนุสา เจ ปทุญฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกขมเนวติ จกุกํ วหโต ปทนฺตํ

จิตประธานของสรรพสิ่ง สรรพสิ่งถูกสร้างโดยจิต กรรมนำสัตว์ไปเบื้องหน้า หรือ สรรพสิ่งมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีจิตใจร้าย พุคหรือทำอยู่ ทุกข์ย่อมไปตามเขา ดุจล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค ฉะนั้น

^๑ กรมการศาสนา, ส.ม.๑๐/๖๕/๕๕และ๑๕/๕๘-๒๗๒ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, ๒๕๑๔).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเวทนา ในหนังสือพุทธธรรม (ฉบับเดิม) ไว้ดังต่อไปนี้ว่า^๑ สิ่งที่เราสนใจเป็นพิเศษในการศึกษาขั้นนี้ ก็คือความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามา ซึ่งเกิดขึ้นในลำดับถัดจากผัสสะนั่นเอง ความรู้สึกนี้ในภาษาธรรมเรียกว่า “เวทนา” แปลว่า การเสวยอารมณ์ หรือการเสพรสอารมณ์ คือความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามานั้น โดย เป็น สุข สบาย ไม่สบาย หรือ เฉย ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง กระบวนการรับรู้เท่าทันเวทนาเขียน ได้ดังนี้

อายตนะ + อารมณ์ + วิญญูญาณ = ผัสสะ → เวทนา

ทางรับรู้ สิ่งที่ถูกรู้ ความรู้ การรับรู้ ความรู้สึกต่ออารมณ์

ในกระบวนการรับรู้นี้ เวทนา ก็เป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง โดยทำหน้าที่เป็นเครื่อง ชีบोकให้ทราบว่า อะไรเป็นอันตรายแก่ชีวิต ควรหลีกเลี่ยง อะไรเกื้อกูลแก่ชีวิต ควรถือเอาประโยชน์ ได้ เวทนาจึงช่วยให้กระบวนการรับรู้ที่ดำเนินต่อไป สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจที่ครบถ้วน บริบูรณ์ เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชน เวทนามิได้มีความหมายเพียงเท่านั้น คือมิใช่เพียงแค่กระบวนการรับรู้ได้มีส่วนประกอบเพิ่มเข้ามาอีกอย่างหนึ่ง ที่ช่วยเสริมความรู้ให้สมบูรณ์ อันจะทำให้มนุษย์มีความสามารถมากขึ้น ในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม แต่เวทนา ยังหมายถึงการที่โลกมีอะไร อย่างหนึ่งเป็นผลตอบแทนหรือรางวัลแก่มนุษย์ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกด้วย ผลตอบแทนที่ว่า นี้คือความเอรีดอรรอย ความชื่นใจที่เกิดจากอารมณ์ ซึ่งเรียกว่า สุขเวทนา

ในกรณีที่กระบวนการรับรู้ดำเนินมาตามลำดับจนถึงเวทนา ถ้ามนุษย์หันเข้าจับเวทนาไว้ ตามความหมายในแง่นี้ มนุษย์ก็จะหันเหออกไปจากกระบวนการรับรู้ ทำให้กระบวนการอื่นอีกอย่าง หนึ่งได้โอกาสเข้ามารับช่วงเล่นต่อไปแทนที่ โดยเวทนาจะกลายเป็นปัจจัยตัวเอกที่จะก่อให้เกิดผล สืบเนื่องต่อไป พร้อมกันนั้น กระบวนการรับรู้ ซึ่งกลายเป็นส่วนประกอบและเดินควบไปด้วย ก็จะถูกกำลังจากกระบวนการใหม่นี้บีบคั้น ให้บิดเบือนและเอนเอียงไปจากความเป็นจริง

โดยนัยนี้จะเห็นว่าช่วงต่อที่กระบวนการจะสืบทอดจากการรับรู้ (ผัสสะ) ต่อไปนั้นเป็น ขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เรียกได้ว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่เด็ดขาด และในภาวะเช่นนี้ เวทนาเป็นองค์ ธรรมที่มีบทบาทสำคัญมาก กระบวนการที่ดำเนินต่อไปจะเป็นอย่างไรสำหรับปุถุชน ต้องขึ้นต่อ สภาพของ เวทนา ว่าจะ เป็นแบบไหนอย่างไร ทั้งนี้ พอจะเป็นข้อสังเกตได้ว่า^๒

^๑ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ประยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ธรรมสภา ๒๕๔๔), หน้า ๓๑ -๓๓.

^๒ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป. อ. ประยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), หน้า ๓๔-๓๕.

ก. ภาวะบวชธรรมที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ ระหว่างกระบวนการรับรู้ที่บริสุทธิ์กับกระบวนการสังสารวัฏ ในกระบวนการรับรู้บริสุทธิ์ เวทนา มีบทบาทเป็นเพียงองค์ประกอบย่อย ๆ อย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนในกระบวนการสังสารวัฏ เวทนาเป็นปัจจัยภายนอก ที่มีอิทธิพลครอบงำความเป็นไปของภาวะบวชธรรมทั้งหมด กล่าวได้ว่ามนุษย์จะคิดปรุงแต่งอย่างไร และทำการอะไร ก็เพราะเวทนา และเพื่อเวทนา หรือชีวิตจะเป็นอย่างไร ก็เพราะเวทนาและเพื่อเวทนา นอกจากนั้น ในกระบวนการสังสารวัฏนี้ มนุษย์มิได้หยุดอยู่เพียงแต่เป็นผู้รับรู้อารมณ์ และเรียนรู้โลกเพื่อเกี่ยวข้องกับจักรการกับสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผลดีเท่านั้น แต่ได้ก้าวต่อไปสู่ความเป็นผู้เสพเสวยโลกด้วย

ข. ภาวะบวชธรรมที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางจริยธรรมระหว่างความดีกับความชั่ว ระหว่างกุศลกับอกุศล ระหว่างความหลุดพ้นเป็นอิสระ กับการหมกมุ่นหมุนเวียนติดอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อจะว่าองค์ธรรมอื่น ๆ สำคัญ ก็ต้องว่าอายตนะสำคัญเหมือนกันเช่น เมื่อเวทนาเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในภาวะบวชธรรมแบบเสพเสวยโลก อายตนะก็ย่อมมีความสำคัญด้วย เพราะอายตนะเป็นแหล่งหรือเป็นช่องทางที่อำนาจให้เวทนาเกิดขึ้น สรุปว่า สุขเวทนา เป็นสิ่งที่มนุษย์มุ่งประสงค์ แต่ในกลับกันมนุษย์ก็ถูกกระทบกระแทกหรือบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง คือทุกข์เวทนา ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ยังคงคาดหวังหรือไม่ก็สิ้นหวัง หรือวางเฉย คือออกทุกขมสุขเวทนา

สำหรับมนุษย์ปุถุชน ให้ความสำคัญอยู่ที่สุขเวทนาที่มีหน้าที่เสพเสวยโลกหรือกระบวนการรับรู้มีไว้เพื่อรับใช้กระบวนการเสพเสวยโลก หรือรับใช้กระบวนการสังสารวัฏ เท่านั้นเอง

ดังนั้นปรัชญาวิทยาศาสตร์และปรัชญาพุทธศาสตร์เริ่มสร้างสังสารวัฏจากความรู้ตรงกัน เพียงแต่ปรัชญาพุทธศาสตร์ให้จิตเป็นใหญ่เป็นประธานของสรรพสิ่ง

ในพระไตรปิฎกมีธรรมถึงแปดหมื่นสี่พันหัวข้อหรือแปดหมื่นสี่พันประเด็น ทั้งหมดจะไปรวมอยู่ที่คำว่า “เวทนา” คำเดียว ซึ่งเป็นเรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางถึงความดับทุกข์ เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอรชยัสัจจ ๔ บัญญัติไว้สำหรับบุคคลผู้มีเวทนาอยู่^๑

รวมความว่า เวทนามีความสำคัญหรือจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้รู้เท่าทันเวทนาประเภทต่าง ๆ ที่เรียกว่า “เวทนานุปัสสนา” ดังจะเห็นได้ว่า เวทนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในกายและใจตลอดเวลา ทั้งที่เป็นสุขเวทนา เป็นทุกขเวทนา สุขเวทนามีอามิส สุขเวทนาไม่มีอามิส ทุกขเวทนามีอามิส ทุกขเวทนาไม่มีอามิส อทุกขมสุขเวทนามีอามิส อทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส

^๑ ติก. อ. ๒๐/๒๒๗/๕๐๑.

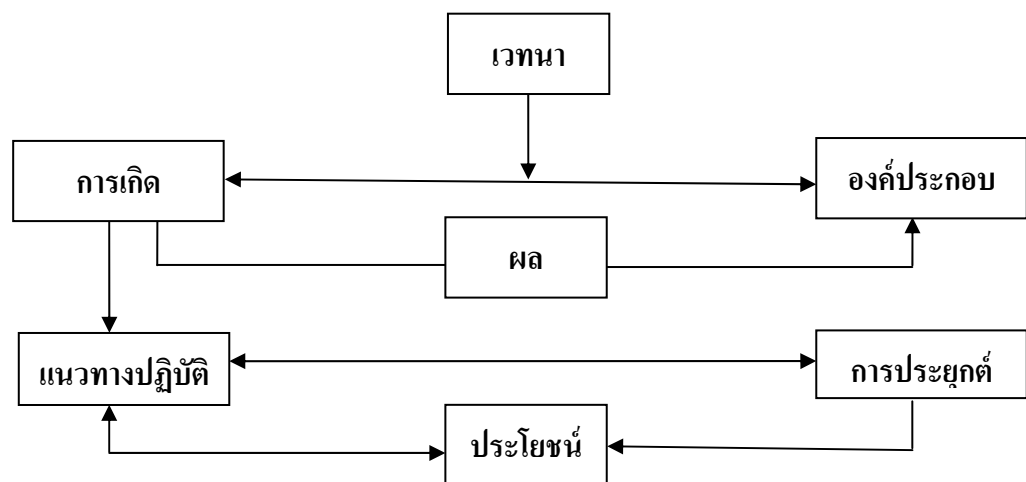
จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์เกี่ยวกับเวทนาในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ กับทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจที่จะศึกษาเรื่องกับเวทนาให้เข้าใจลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นและนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้แก้ไขในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการอธิบายเวทนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กับทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
๒. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการอธิบายเวทนาของพุทธทาสภิกขุ กับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๓ ขอบเขต และกรอบแนวความคิดของการวิจัย

ศึกษาจากหนังสือชุดธรรมโฆษของ ท่านพุทธทาสภิกขุ เช่น อธิปปัจจยตา พุทธธรรม ประยุกต์ และจากหนังสือพุทธธรรมทั้งฉบับเดิมและฉบับสมบูรณ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงคำสอนเวทนาว่า “ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุ ปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จักเป็นอนัตตาแล้ว ไชริขันธ์ห้านี้ ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ใน ขันธห้าว่า ขันธทั้งหลายของเราจงอย่าเป็นอย่างนี้ อย่าได้เป็นอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ก็

เพราะฉันห้าเป็นอนัตตา ฉะนั้น จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ใน ฉันห้าว่า จงอย่าเป็นอย่างนี้อ่าได้เป็นอย่างนั้น”^๑

พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสสรุปว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลาย กำหนดจิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้วพรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี”^๒

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเวทนา ไว้ในหนังสือชุดธรรมโฆษณ คำชี้แจงเรื่องการศึกษาเรื่องเวทนา เวทนาในปฏิจกสมุปปาทจากพระโอสฐี มีใจความว่า “เวทนาเป็น มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เป็นปัจจัยเหตุให้เกิดตัณหา ๓ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ใน กระแสแห่งปฏิจกสมุปปาท, ดังนั้นคำว่าเวทนาในปฏิจกสมุปปาทจึงทรงระบุเวทนาหก คืออธิบาย ว่าเวทนาหกนี้เอง ก่อให้เกิดนามรูป – สฬายตนะ – ผัสสะ – ตัณหาขึ้นมา, แล้วยังสืบต่อลงไปถึงภพ และชาติ อันเป็นตอนปลายของปฏิจกสมุปปาท ปฏิจกสมุปปาทจะมีได้แก่ทารกเฉพาะที่โตขึ้นถึง ขนาดรู้สึกลึกลับในเวทนา”^๓

ตัวอย่างเช่น เด็กวัยรุ่นทุกวันนี้พวกเขาไม่สนใจที่จะรู้จักเวทนา ที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรืออทุกข์ขมสุข ที่เกิดจากการสัมผัสทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ในวันหนึ่ง ๆ พวกเขาจึงถูกเวทนา ควบคุม บังคับซา คือตกเป็นทาสของกามารมณ์อย่าง เต็มใจ ด้วยเหตุนี้เด็กนักเรียนหรือนักเลงที่สร้างปัญหา ตี ลั่น ฟันแทง ยิง ฆ่ากันยิ่งกว่าสนามรบเสีย อีก ทั้งที่อยู่ในใจกลางเมืองหลวงและเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษา อันดับหนึ่งของเมืองไทย แต่ กลับย้อนยุคเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเวทนาไว้ในหนังสือพุทธ ธรรม (ฉบับเดิม) มีใจความว่า^๔ “ความสุข ความทุกข์ आयตนะเป็นแหล่งที่มาของความสุข ความ ทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งการดำเนินชีวิตทั่วไป และความเพียรพยายามเฉพาะกิจแทบทุกอย่างของ ปุถุชน ด้านสุขก็เป็นการแสวงหา ด้านทุกข์ก็เป็นการหลีกเลี่ยง นอกจากสุขทุกข์จะเกี่ยวเนื่องกับ ปัญหาความประพฤติดีประพฤติชั่วแล้ว ตัวความสุขทุกข์นั้น ก็เป็นปัญหาอยู่ในตัวของมันเอง ในแง่ ของคุณค่า มีแก่นสาร และความหมายที่จะเข้าพึ่งพาอาศัยมอภกายถวายชีวิตให้อย่างแท้จริงหรือไม่

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๓/๓๐

^๓ พุทธทาสภิกขุ, คำชี้แจงเรื่องการศึกษาเรื่องปฏิจกสมุปปาท ใน ปฏิจกสมุปปาทจากพระโอสฐี, (คณะธรรมทาน ไชยจัดพิมพ์ : ปมท, ๒๕๒๒), หน้า [๓๗], [๓๕], [๑๐๐].

^๔ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), หน้า ๕๔-๕๕.

ปัญหาที่มีอยู่ว่า คนจำนวนไม่น้อย หลังจากกระดมเร็วแรงและเวลาแห่งชีวิตของตนวิ่งตามหาความสุขจากการเสพสวาทโลก จนเหนื่อยอ่อนแล้ว ก็ผิดหวัง เพราะไม่ได้สมปรารถนาบ้าง เมื่อหารสอร่อยหวานชื่น ก็ต้องเจอรสขื่นขมด้วย บางที่ยิ่งได้สุขมาก ความเจ็บปวด เศร้าแสบกลับยิ่งทวีล้ำหน้า เสียค่าตอบแทนในการได้ความสุขไปแพงกว่าได้มา ไม่คุ้มกันบ้าง เมื่อได้สมปรารถนาแล้วแต่ไม่ชื่นเท่าที่หวัง หรือถึงจุดที่ตั้งเป้าหมาย แล้วความสุขกลับวิ่งหนีออกหน้าไปอีก ตามไม่ทันอยู่ร่ำไป บ้าง บางพวกก็จบชีวิตลงทั้งที่กำลังวิ่งหอบ ยังตามความสุขแม้ไม่พบหรือยังไม่พอ ส่วนพวกที่ผิดหวังแล้วก็เลยหมดอาลัยปล่อยชีวิตเรื่อยเปื่อยไปตามเรื่อง อยู่อย่างทอดถอนความหลังบ้างหันไปดำเนินชีวิตในทางที่เอียงสุดอีกด้านหนึ่ง โดยหลบหนีตีจากไปอยู่อย่างทรมาณตนเองบ้าง

การศึกษาเรื่องเวทนานี้ มุ่งเพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันสภาพความจริงและประพฤติกปฏิบัติด้วยการวางท่าทีที่ถูกต้อง ไม่ให้เกิดเป็นพิษเป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่นมากนัก อย่างน้อยก็ให้มีหลักพอรู้ทางที่จะแก้ไขตัว นอกจากจะระมัดระวังในการใช้ชีวิตการที่จะแสวงหาความสุขเหล่านี้แล้ว ยังเข้าใจขอบเขตและขั้นระดับต่าง ๆ ของมัน แล้วรู้จักหาความสุขในระดับที่ประณีตยิ่งขึ้น ก็เป็นการพัฒนาจริยธรรมไปด้วยในตัว”

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องไตรลักษณ์ว่า^๑ “เป็นเรื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริงของหลักจริยธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะหลักกรรม และหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกขเวทนา เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่องอาศัยกันจึงเป็นไปได้กรรมจึงมีได้ และเพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความหลุดพ้นจึงมีได้”

สุทธิพ ปุณฺณานุภาพ ได้กล่าวถึงเรื่องเวทนาไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ว่า “พระพุทธรองค์ทรงตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ ในอนัตตลักขณสูตรคือ ๑. รูป (กาย) เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) สังขาร (ความคิดหรือเจตนา) วิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น) ไม่ใช่ตน ถ้าเป็นตน ก็จะบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างนั้นได้ เพราะไม่ใช่ตน จึงบังคับบัญชาไม่ได้ ๒. แล้วตรัสถามให้ตอบเป็นข้อ ๆ ไปว่า ขันธ์ ๕ มีรูป เป็นต้นนั้น เทียงหรือไม่เที่ยง ไม่เที่ยง สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือสุข เป็นทุกข์ สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ไม่ควร ๓. ตรัสสรุปว่า เพราะเหตุนี้ ควรเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า รูป เป็นต้นนั้น ทุกขชนิดไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ๔. ตรัสแสดงผลว่า อริยสาวกผู้เห็น

^๑ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ไตรลักษณ์, (กรุงเทพฯ : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

อย่างนี้ ย่อมเบื้อหน้ายในรูปเป็นต้นนั้น เมื่อเบื้อหน้ายก็คล้ายกำหนด เพราะคล้ายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้วรู้ว่าสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่ต้องทำหน้าที่อะไรเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก”^๑

อาจารย์รังษี สุทนต์ แสดงทัศนะเฉพาะในประเด็นนี้ไว้ว่า “การอธิบายพระพุทธรูปของพระอรธกถาจารย์ ที่ทำให้เกิดความกังขาค้างใจผู้ศึกษา เป็นเรื่องที่น่าสงสัย เช่น เรื่องที่พระอรธกถาจารย์อธิบายลมหายใจเข้าออกต่างกัน เป็นต้น และจากความเห็นในสังคมไทยที่ว่า ‘ปฏิสนธิวิญญาณ ชนิดที่เป็นตัวตน ไม่มีในภาษาปฏิจสมุปบาท’ จากความเห็นนี้แสดงว่า ปฏิสนธิวิญญาณในปฏิจสมุปบาทไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งก็เป็นอย่างที่ท่านกล่าว”^๒

ทัศนะในส่วนอื่นที่ปรากฏเป็นการกล่าวถึงการอธิบายอรธกถาที่มีการน้อมเอียง อธิบายปรมัตถธรรมไปในรูปของสัสสตทิจุติ เช่น ปฏิจสมุปบาท ก็อธิบายไปในรูปมีตัวตน ปฏิสนธิวิญญาณชนิดที่เป็นตัวตน ไม่มีในภาษาปฏิจสมุปบาท ปฏิจสมุปบาททั้งสายไม่มีการแยกเป็น ๓ ภพ ๓ ชาติ หรือคร่อมภพคร่อมชาติ อรธกถาที่อธิบายพระไตรปิฎกที่สิงหล พระพุทธโฆสาจารย์ขอคุณแล้วหาว่า คำอธิบายนั้นผิดไม่ถูก จึงเขียนอธิบายใหม่ที่ถือว่าถูกต้อง ให้เขาอรธกถาเดิมที่ถือว่าผิดเสีย” โดยท่านตรวจสอบคัมภีร์อรธกถาทั้งหมด รวบรวม ตัดตอน แปลแต่งเสริมเติมต่อ“ พระพุทธโฆสาจารย์อธิบายพระพุทธศาสนาเป็นพราหมณ์หลายเรื่อง เช่นอธิบายเรื่องโลกอย่างพราหมณ์ ไม่อธิบายโลกอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบาย”

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวถึงความทุกข์ไว้ในหนังสือจริยศาสตร์ว่า “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ควรประพฤติ คือ จะต้องหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ ความเศร้าโศก ความเจ็บปวด ความป่วยไข้ ความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก ความแก่และความตาย ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้คือ อริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบโดยการตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ภายใต้มหาโพธิ์ ณ พุทธคยา”^๓

^๑ สุชีพ ปุญญาณภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า ๒๑๔.

^๒ จากโครงร่างคุษฎีนิพนธ์ อาจารย์รังษี สุทนต์.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๔๘-๔๖๖.

^๔ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ไปสืบพระพุทธศาสนาที่ศรีลังกา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝนไเดียม, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

^๕ อ่างแก้ว, พุทธทาสภิกขุ, คำชี้แจงเรื่องการศึกษารื่องปฏิจสมุปบาทในปฏิจสมุปบาทจากพระโอบุชู้, หน้า [๘๘]-[๘๙].

^๖ บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖.

วงศ์ ชาญบาลี ได้กล่าวถึงเรื่องไตรลักษณ์ไว้ในหนังสือพระวิสุทธิมรรคว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสเทศนาไว้ด้วยบาทพระกาลว่า “สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ, ยทา ปญฺญา ย สุตฺติ” คูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดภิกษุในพระพุทธศาสนานี้ พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมอันยฺติในภุมิ ๓ คือ กามาวจรภุมิ รูปปาวจรภุมิ อรูปาวจรภุมิ ทั้ง ๓ นี้ เป็น อนิจจัง มิได้เที่ยง ในกาลนั้นคือกาลอันมิในภายหลัง ตั้งแต่บังเกิดขึ้นแห่งญาณทั้งหลาย มีอุทยัพพญาณ คือ ปัญญาอันพิจารณาเห็นซึ่งความดับเป็นอาทิ พระภิกษุนั้นก็จะเหนื่อยหน่ายในกองทุกข์ คือ ปัญจกัณฐ์ อันเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้ง ๓ นี้ กามาวจรภพเป็นอาทิ “เอส มลฺโล วิสุทฺธิยา” คูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม กล่าวคือ นิพพานญาณ ปัญญาที่เหนื่อยหน่ายในกองทุกข์ กล่าวคือ ปัญจกัณฐ์นี้ ชื่อว่าเป็นอุบายที่จะให้ตรัสรู้พระนิพพาน”^๑

ปิ่น มุกกันต์ ได้แสดงทัศนะของไตรลักษณ์ไว้ในหนังสือพุทธศาสตร์ว่า “ลักษณะทั้งสามที่เรียกว่า ไตรลักษณ์นี้ มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นสังขารคือของที่ ผสมขึ้นจากหลายอย่างรวมกัน ไม่ใช่ธาตุอย่างเดิยวล้วน ๆ สิ่งใดเป็นสังขาร สิ่งนั้นก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์นั่นเอง”^๒

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องไตรลักษณ์ไว้ในหนังสือ อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมท้องถิ่นว่า “การสอนเรื่องอนัตตาของพระพุทธเจ้า เป็นการปฏิเสธคำสอนเรื่องอาตมันของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือตามคำสอนของคัมภีร์พระเวท พุทธศาสนาไม่เพียงแต่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นอนัตตาเท่านั้น แต่ทุก ๆ สิ่งที่มีอยู่ในสากลของจักรวาลนี้ ไม่ว่าจะเป็ยอุปาทินกสังขาร หรืออุปาทินกสังขาร ล้วนแต่เป็นอนัตตา หรือปราศจากตัวตนที่เที่ยงแท้ทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงอย่างเดิยวกัน นั่นก็คือ ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ และอนัตตา ไม่มีตัวตนหรือปราศจากตัวตน ทั้ง ๓ อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงเป็นความจริงแห่งสิ่งทั้งปวงเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่า กฎไตรลักษณ์ เป็นกฎแห่งสากลจักรวาลที่จะดำรงอยู่ตลอดไป”^๓

^๑ วงศ์ ชาญบาลี, พระวิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๗.

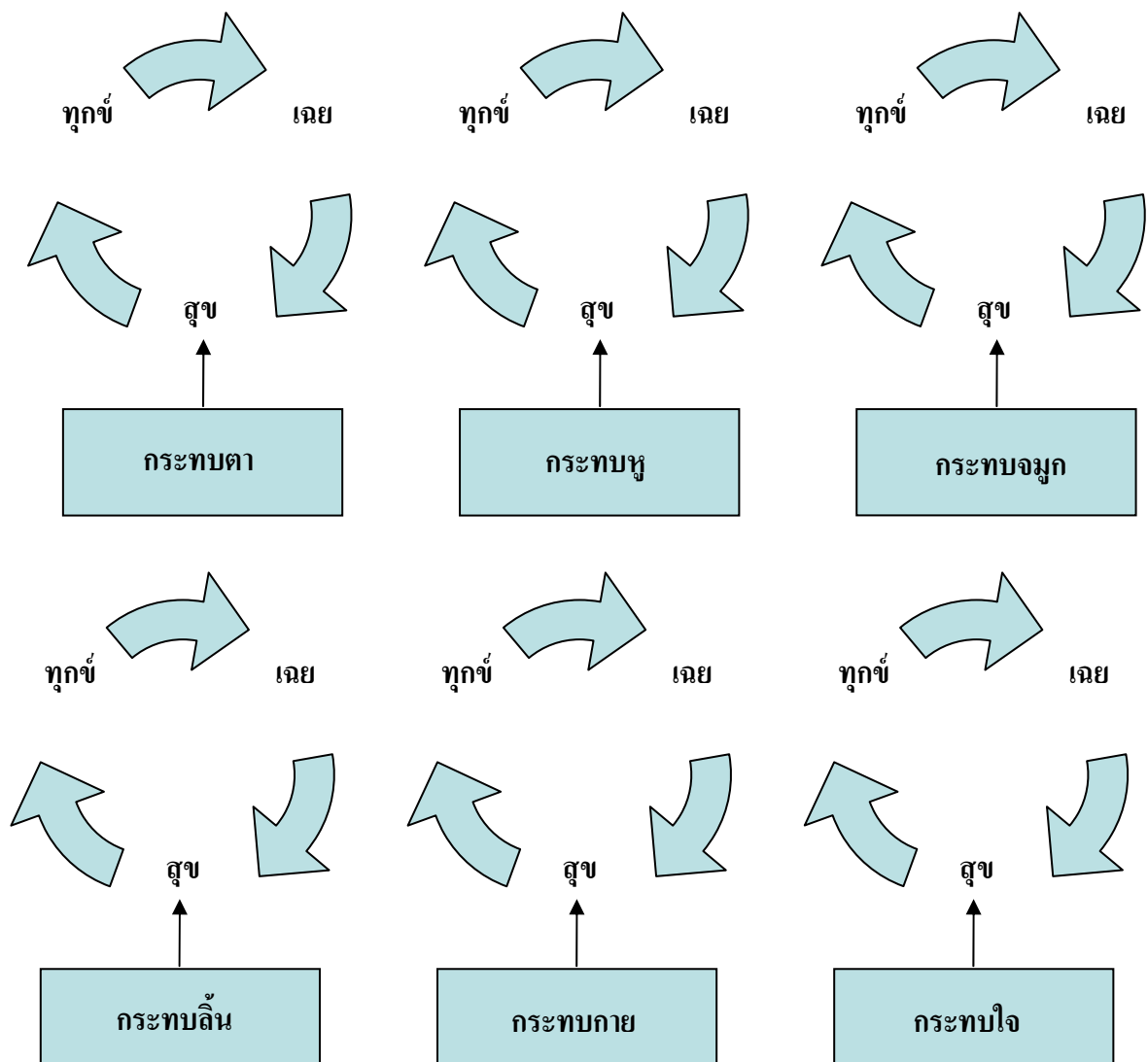
^๒ ปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐๖.

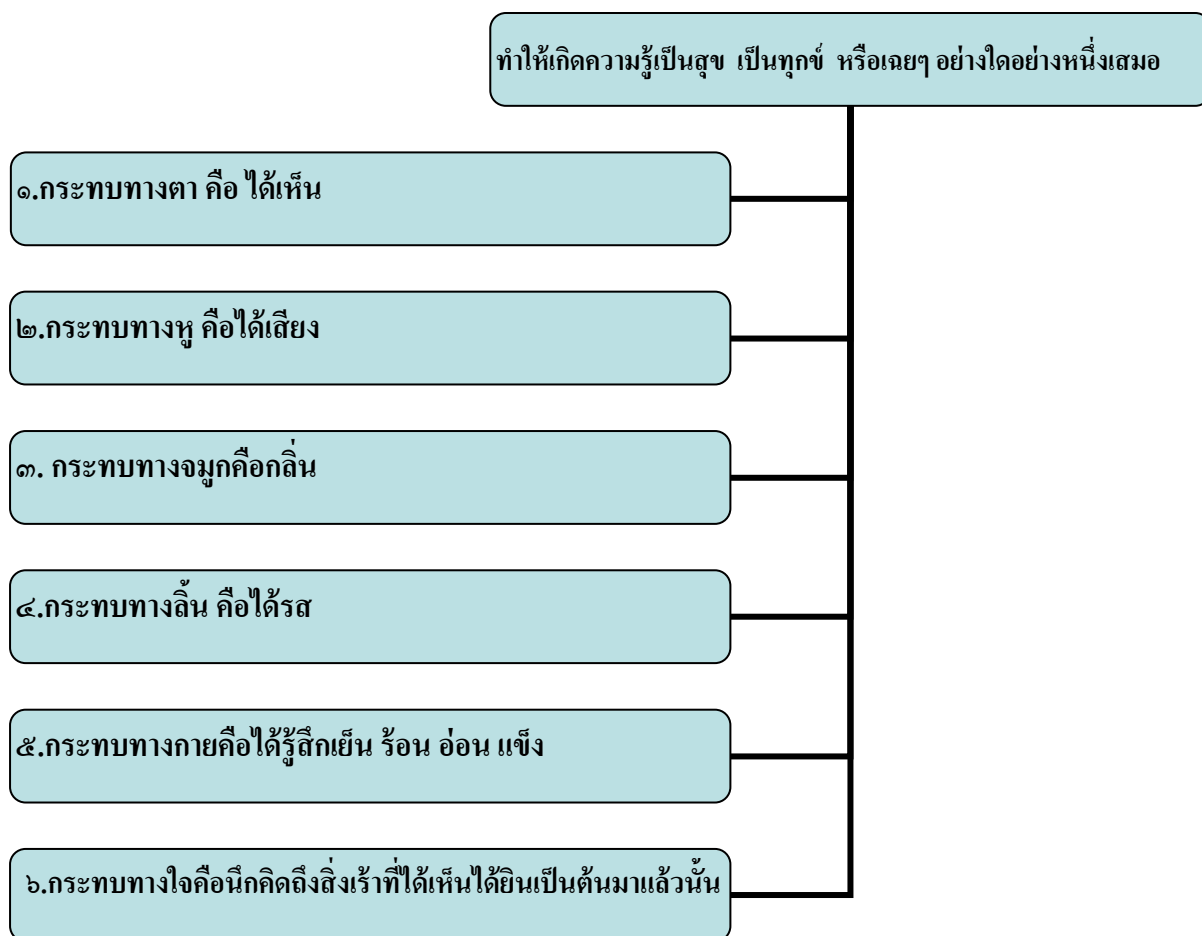
^๓ จรัส พยัคฆราชศักดิ์, อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๕๕.

๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. **แบบแผนการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเวทนาที่ทำให้เกิดตัณหา อุปาทานในปฏิจสมุปบาท จากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้แก่ท่านพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ประกอบด้วยหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เช่น หนังสือเหนือวิทยาศาสตร์, ปฏิจสมุปบาทจากพระโอบุส, ธรรมประยুক্ত และหนังสือพุทธธรรมทั้งฉบับเดิมและฉบับสมบูรณ์ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเวทนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ตามหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาเถรวาทอันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

แผนภูมิแสดงผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

แผนภูมิอธิบายเฉพาะขณะปัจจุบัน

ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์หรือเฉย ๆ ที่เกิดต่อการกระทบกัน โดยผ่านแดนติดต่อภายในกับแดนดึงดูดภายนอกนั้นย่อมก่อนให้เกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบติดตามมาจะนั้น ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์หรือเฉย ๆ นั้นจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยให้เกิดหันเหต่อไป

๒. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ศึกษาเปรียบเทียบเวทนาในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่เกี่ยวกับเวทนาที่เป็นปัจจัยให้เกิดหันเห อุปาทานในปฏิจสุมุปาบาท จากหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เช่น ปฏิจสุมุปาบาทจากพระโฆษฐ์, ธรรมประยุกต์, สันทิสเสตัพพธรรมกับหนังสือพุทธธรรมทั้งฉบับเดิมและฉบับสมบูรณ์ โดยการเคราะห์เปรียบเทียบเชิงเนื้อหา (content analysis)

๒) วิเคราะห์เปรียบเทียบเวทนาในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้ตามหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อันจะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๓. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

- ๑) ห้องสมุดและแหล่งคัมภีร์ทางพุทธศาสนา
- ๒) หนังสือวรรณกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเวทนา

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบเวทนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อันประกอบด้วยหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ (พุทธทาสภิกขุ) กับหนังสือพุทธธรรมทั้งฉบับเดิมและฉบับสมบูรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. คำว่า **เวทนา** หมายถึง การเสวยอารมณ์หรือสภาวะเสวยอารมณ์ ซึ่งมีทั้งการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข การเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์และการเสวยอารมณ์ที่ไม่เป็นทั้งสุขและไม่เป็นทั้งทุกข์ คือสภาวะที่เป็นความรู้สึกกลาง ๆ

๒. **เวทนา** ในความหมายของพุทธทาสภิกขุคือความรู้สึกที่ทำให้เป็นสุข ความรู้สึกที่ทำให้เป็นทุกข์และความรู้สึกที่บอกไม่ได้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์^๑

๓. **เวทนา** ในความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) คือ ความเสวยอารมณ์, ความรู้สึกสุขทุกข์ มี ๓ อย่าง คือ ความรู้สึกสุขสบาย ความรู้สึกไม่สบาย และความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์^๒

๔. **องค์ประกอบ** หมายถึง ส่วนประกอบที่ทำให้เกิดเวทนาได้แก่ ตา + รูป + วิญญาณ = ผัสสะ แล้วก็เกิด เวทนา คือ อายตนะภายนอก ๖ นอก กระทบหรือสัมผัส กับอายตนะภายใน ๖ แล้วจึงเกิดเวทนาขึ้นมา เช่น ตากระทบรูป (จักขุผัสสชาเวทนา) หูกระทบเสียง (โสตผัสสชาเวทนา) จมูกกระทบกลิ่น (ฆานสัมผัสสชาเวทนา) ลิ้นกระทบรส (รสสัมผัสสชาเวทนา) กายกระทบความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง (กายสัมผัสสชาเวทนา) จิตกระทบอารมณ์ต่าง ๆ (มโนผัสสชาเวทนา) **๕. การเกิด** หมายถึง ปัจจัยเหตุกระทบหรือสัมผัส ตา+รูป+วิญญาณ = ผัสสะ แล้วเกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ (เวทนา)

๖. **ผล** หมายถึง การได้รับรู้ความรู้สึก (สุขเวทนา, ทุกขเวทนา, อทุกขมสุขเวทนา)

๑ พุทธทาสภิกขุ, เหนือวิทยาศาสตร์, จัดพิมพ์โดยธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรมโดยการสนับสนุนของธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลารามเนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘๕.

๓. **ผัสสะ** หมายถึง **ถูกต้อง กระทบ** คืออาการที่จิตหรือวิญญาณถูกต้องหรือกระทบ อารมณ์คือสิ่งเร้าแล้วเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉย ๆ

๔. **นักปราชญ์** หมายถึง **ผู้รู้, ผู้มีปัญญา** ในที่นี้หมายถึงท่านพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นักการศึกษาและนักปฏิบัติ

๕. **แนวทางปฏิบัติเกี่ยวเวทนา** หมายถึง **วิธีใช้สติสัมปชัญญะตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา** คือมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา หรือสติปัฏฐาน ๔

๑๐. **ประโยชน์** หมายถึง **สุข ทุกข์ มิใช่สุขมิใช่ทุกข์** (เฉย ๆ)

๑๑. **การประยุกต์** หมายถึง **การใช้สติสัมปชัญญะมาควบคุมควบคุมกายและจิตหรือกั้นกระแสชีวิตที่มันไหลไปตามกระแสแห่งความอยาก (ค้นหา)**

สรุปว่า **เวทนา** หมายถึง **สภาวะที่เสพหรือเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง และไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง** ลักษณะของเวทนาคือมีการรับรู้อารมณ์หรือกินอารมณ์ได้ทั้งหมด

๑.๓ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบความหมายของเวทนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

๒. ได้ทราบความหมายของเวทนาในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๓. ได้ทราบผลการเปรียบเทียบเวทนาของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)